

IN MEMORIAM

РАДОСЛАВ ВЕСНИЋ — ЧОВЕК, НЕУМОРНИ КУЛТУРНИ ПРЕГАЛАЦ И РОДОЉУБ

Рођен у чиновничкој породици у Краљеву 1891. Радослав Веснић је у правом смислу не само сведок већ и активни учесник скоро свих најкрупнијих збивања током протеклих осам деценија овог века. Сазревао је као ученик и студент у бурној првој деценији овог века, у смени династија и демократизацији српског грађанског друштва, али и нарастању социјалних супротности и сукоба и заостравању међународних односа, на Балкану и у Европи. Припадао је оној генерацији школованих младих људи, задојених слободарским духом, која је тражила нове хоризонте за своје размахнуто интелектуално стваралаштво, не мирећи се са учмалошћу примитивних органа власти, али је на првим корацима била прекинута у томе, да би у току седам година трагичне ратне епопеје српског народа, носећи униформе младих официра једне невиђено храбре али скоро голоруке армије, жртвовала себе у обрачуна са две умируће империје на Балкану, Турском и Аустроугарском, и њиховим савезницима.

Балкански ратови су Веснића затекли као ћака—каплара на крају кадровског рока, а из првог светског рата је изашао са чином капетана друге класе и петнаест одликовања на прсима, међу осталима и ордена белог орла са мачевима. Пре две године добио је и француски орден легије части, као највише војничко признање. У току ратова је прошао многе борбене окршаје са Турцима и Бугарима кроз јужну Србију и Македонију, а затим епопеју српске војске од Дрине, преко санџачких планина и албанских беспућа до Јадрана и Крфа. Као добровољац, убрзо је упућен у Русију где учествује у образовању прве српске добровољачке дивизије, а затим и Југословенског добровољачког корпуса и у њиховим борбама у Добруци, где је био контузован. По избијању Октобарске револуције, уз дозволу Лењина пребачени су на Солунски фронт. Веснић је учествовао и у његовом пробоју, а затим у ослобађању Србије и других крајева Југославије. Задржан је у војсци пуне две године после рата. Тако се, у ватри најжешћих окршаја и најтежих људских искушења, калило Веснићево родољубље и људски морал којима ће остати доследан читавог свог живота. То је посебно дошло до изражаја у кризама којима је био изложен у току другог светског рата.

Читав свој „мирнодопски“ рад који је трајао, са ратним прекидима, пуних 70 година, Веснић је посветио својим основним животним опредељењима — просвети, култури, журналистици и изнад свега позоришту. Био је просветни радник, писац, глумац, редитељ, директор гимназије и позоришта, новинар. Као књижевник огледао се највише у роману и драми али је био и есејиста, критичар и прево-

ПОРФАВА

дилац. За немирни Веснићев дух свестраног интересовања за збивања у култури посебно је карактеристично у периоду између два светска рата да је стално тражио и проверавао себе, мењајући места рада и професије.

Основна животна љубав му је била позориште. Почео је да глуми још као ђак, а затим као студент у групи „Нада“. Као професионални глумац почео је каријеру у чувеном путујућем позоришту Белинија, дошавши у оштар сукоб са оцем. Брзо се истакао и прешао у Народно позориште у Београду, а једно време пред други светски рат и одмах после њега био је и у Хрватском народном позоришту у Загребу. Играо је у бројним улогама у домаћим и страним делима тумачећи врло успешно најразноврсније људске ликове. Затим се посветио и режији, да би најзад постао управник Бановинског позоришта у Новом Саду и кратко време позоришта у Осијеку, и директор Дrame Народног позоришта у Београду. Као глумац Веснић се првенствено усавршавао на домаћој сцени али је искористио искрсле могућности и за успутно усавршавање у Паризу и Лондону, а тромесечно боловање услед контузије у току првог светског рата и за учење код Станиславског у Москви.

Као редитељ и управник Веснић је долазио у сукоб са представницима режима бивше Југославије, због своје демократске ширине у избору репертоара, излаган критисцима власти и нападима прорежимских позоришних критичара, посебно због стављања на репертоар комада Бранислава Нушића, кога је необично ценито и с којим је био дугогодишњи интимни пријатељ. Када је поставио на репертоар комад Мирослава Крлеже „У логору“, у време Корошечеве „културне“ политике дошло је до скандала. Комад је одмах после премијере скинут са репертоара а Веснић удаљен са дужности директора драме и из државне службе. Поново је примљен у државну службу тек по паду Стојадиновићеве владе, на дужност вишег саветника Министарства просвете и уметничком одељењу, све до позива у војску 1940. године. Веснић се никад није задржавао само на активности у једном месту и у једној кући. Он је налазио времена да режира комаде и на сценама у Сарајеву и Софији и у другим местима.

Веснић се новинарством и публицистиком бавио читавог свог живота, али је повремено био и професионални новинар. После првог светског рата био је директор и главни уредник листа „Новости“, настојећи да буде критичан према неправдама и слабостима грађанског друштва, осуђујући бесправље и ограничавање људских слобода. Сарађивали су му једно време у редакцији Моша Пијаде и Тин Ујевић. Новинарско-публицистички рад је и касније настављао дуже сарађујући или се повремено јављајући у многим листовима и часописима, углавном у културној рубрици. Радио је две године и у „Правди“.

ПОРТОГА

Веснић је сарађивао па и друговао са многим истакнутим личностима нашег културног живота у периоду до другог светског рата, скоро у свим крајевима Југославије. Посебно је било његово велико пријатељство у најмлађим данима са Милутином Бојићем, који му је постао и венчани кум, а чија га је смрт јако погодила.

За Веснића је предигра другог светског рата почела 1940. године, када је реактивиран и распоређен као искусан и проверен ратник у тада скоро нови и веома значајан род војске — противавионску артиљерију. Убрзо је постављен за команданта IV базе противавионске одбране Београда, са штабом управо изнад земунског аеродрома. Доживео је на положајима пиратско немачко бомбардовање Београда и покушао као стари ратник да му се супростави, али је био озлојеђен и депримиран кад се показало да су многе гранате биле напуњене песком.

Веснић је избегао заробљавање, гајећи наду да ће моћи више да помогне свом народу ако остане у земљи. Као частан родољуб и морално чврст човек, од почетка је осуђивао свако служење окупатору, доказујући то и својим понашањем у неколико кризних ситуација. Одбио је понуду Недићевог шефа пропаганде Перића да постане управник Народног позоришта у Београду као и захтев свог просветног колеге фолксдојчера Јулијуса Тајбла да се као школовани германиста врати у просветну струку у Београд, упозоравајући га да је његов народ поробљен. Склонио се код оца у Краљево, примивши тамо дужност професора, да би обезбедио доходак. Убрзо је био суочен са размахом НОП-а у његовом радном крају, па и међу ученицима и професорима у самој гимназији, а затим са плимом народног устанка и издајом четника.

Кад су партизани ослободили западну Србију и опсели немачки гарнизон у Краљево, тада један од најјачих у Србији, октобра 1941. Немци су били решени да га бране по сваку цену. Дошло је до снажног продора устаника у град и великих губитака Немаца. Бесомучни у поразу, фашисти су применили одмазду, почевши са масовним стрељањем грађана. Покушали су тиме да изврше притисак и

на устанике. Немачки командант гарнизона је приморао Веснића заједно са кметом Милом Радовановићем, као старе ратнике и угледне грађане да са још једним радником и чиновником оду у устанички штаб и пренесу претњу Немаца да ће наставити са масовним стрељањем грађана ако не престану нападање града. Они су пренели ту поруку штабу опсаде Краљева, говорећи и успут борцима о злочинима окупатора у граду. Четнички командант мајор Бурић послао је Радосављевића и Веснића на саслушање Дражи Михаиловићу на Равну Гору. Као одговор устаници су Немцима поставили ултиматум да положи оружје и да ослободе све грађане затворене у логору. Веснић је избегао да се поново врати у град, јер је већ раније склонио сугрупу Јеврејку у село, али одбио је и да се придружи четницима. После престанка опсаде Веснић се уз помоћ пријатеља пребацио за Београд, дубоко у себи преживљавајући трагедију свог родног Краљева, још више учвршћен у мржњи према окупатору и решен да му не служи. Мада још није био непосредно организован у НОП-у, он од тада почиње сарадњу са његовим присталицама настојећи да омогући дотурање хране похашеним учесницима НОП-а из Краљева и околине у логору на Бањици и да заједно са др Карајовићем избави неке од њих из логора. Немци и домаћи издајници су то открили и спречили.

Веснић се поново вратио у Краљево почетком 1942. и убрзо је изложен и тамо новом притиску. Поставили су му захтев да буде председник општине. Остао је на тој дужности под принудом само један дан! Отворено је одбио да је врши. Окупатори су га одвели право из зграде општине у затвор гестапоа, а затим у логоре на Сајмишту и Бањици. Понуђено му је да потпише Недићев апел српских „угледних” личности за борбу против комуниста, али је он и то са гнушањем одбио. Издајницима и Немцима је јасно било да са Веснићем не могу ни на шта рачунати. У оба логора су га тукли и мучили. Спасео га је др Букић-Пијаде, као логораш—лекар, прогласивши га тифусаром. Испребијан и тешко болестан отеран је крајем 1942. у заробљеништво у Нирнберг. Од тада почиње његов организовани рад у НОП-у, против свих издајника народа. Одмах по доласку је дошао у сукоб са реакционарним официрима, присташама краља, избегличке владе и Драже Михаиловића, јер је отворено и аргументовано говорио о издаји Недића и четника и њиховим злоделима у служби окупатора. Хтели су га ликвидирати. У заштиту су га узели млађи, углавном резервни официри, целу ноћ га чувајући са изваљеним ногама столица и столица, као оружјем. Пребачен је затим у кажњенички официрски логор Хамерштајн у Померанији. Ту је нашао многе пријатеље и познанике. Заједно са Миланом Богдановићем и другим је организовао културни живот у логору. Образовао је позоришну групу и режирао комаде. Међутим, Немци су им забранили извођење, као и читав даљи рад.

По ослобођењу логора од стране Руса, Веснић се 1945. вратио у земљу и кратко време служио као потпуковник у команди артиљерије у ЈНА.

Веснић сев ратио својој мирнодопској професији као 55-годишњак, али ју је обављао жаром младог човека, осећајући ослобођење земље и њено демократско друштвено уређење и као остварење жеље свога живота. Одмах по демобилизацији отишао је опет у своје Краљево, за директора гимназије 1945—1947. године, предајући и као професор не само српскохрватски и руски, већ и друге предмете када је то било потребно. Истовремено, најсвестраније се укључио у обнову друштвеног живота у разореном граду, као члан и председник Градског одбора Народног фронта. У слободним часовима је ударнички и свестрано радио на постављању основа културне делатности у школи и граду. Радио је са ученицима у драмској секцији у школи, и са радницима у „Абрашевићу”, а затим основао и професионално градско позориште, радећи у њему као управник, редитељ и глумац. Многи тадашњи његови ученици и сарадници постали су касније такође познати уметници сцене, или стручњаци на многим истакнутим местима, захваљни педагошким и моралним основама људске личности које су код њега добили.

ПОРТОГА

Немирна духа, Веснић се опет отиснуо на нове стазе и тражења. У току наредних 20 година био је директор драме Српског народног позоришта у Новом Саду, радећи и као редитељ, па и глумац и позоришни педагог — директор државне позоришне школе у Новом Саду. Деценијама после његовог одласка остала су признања за његов несезичан свестран рад и најтоплије људске успомене. Затим је наставио као управник Крајишког позоришта у Бањалуци, све до одласка у пензију. Па и то је било за немирног Веснића само формално напуштање професионалне дужности. Наставио је да пружа помоћ где год је био позван, да се интересује за све што је привлачило његову пажњу. Своје огромно позоришно-педагошко искуство наставио је да преноси на млађе једно време у Вишој позоришној школи, касније Академији у Новом Саду, а једно време и на одсеку глуме у ВПШ у Приштини, доприносећи стварању школованих албанских позоришних кадрова.

Последњу деценију и по свога живота Веснић је посветио хуманој делатности организовања старих ратника и регулисања бројних питања њиховог личног и друштвеног положаја. Прво је био председник Удружења носилаца Албанске споменице, а затим као један од оснивача и организатора, дугогодишњи члан и председник Удружења бораца ослободилачких ратова Србије 1912—1920. године и уредник њиховог листа „14. септембар”. Својом упорношћу, и

унутар Удружења и у републичким оквирима, много је допринео успешном решавању бројних проблема старих ратника. Остао је на дужности председника Удружења све до маја ове године, када ни физички више није био у стању да га обавља, али је мишљу и срцем био и даље у њему присутан све до последњег даха у скромном стану у Железнику, у Авалској улици.

Др Коча Јончић